

Lausunnon pääsanomat:

- Huoltovarmuus ruokasektorilla on keskittynyt nopeisiin ohimeneviin kriiseihin, ja hitaiden pitkäaikaisten kriisien näkökulma on jäänyt liian vähälle huomiolle.
 - Hitaat pitkäaikaiset kriisit muuttavat ruokasektorin tai laajemmin koko ruokajärjestelmän toimintaedellytyksiä pysyvästi. Tutkimus ennakoi niiden olevan leimallisia pahenevien ympäristökriisien aikakaudella.
 - Nykyinen globaali ruokajärjestelmien tiiviisti yhteen nivoutunut verkosto on huonosti valmistautunut tällaiseen muutokseen ja on haavoittuvainen etenkin useille samanaikaisille häiriöille.
 - Ruokajärjestelmän omat negatiiviset ympäristövaikutukset myös ruokkivat kriisien syntymistä, joten on pyrittävä yhtäaikaan negatiivisten ympäristövaikutusten vähentämiseen ja ruokajärjestelmän sopeutumisen- ja mukautumiskyvyn parantamiseen. Suomen ruokajärjestelmälle leimallisia ongelmia ovat yhtäältä riippuvaisuus ulkomaisista tuotantopanoksista ja toisaalta eläintuotannon suuri osuus sekä tuotannonalojen eriytyminen toisistaan. Tämä tekee etenkin ravinnekiertojen sulkemisesta vaikeaa ja edellyttää järjestelmän perustavampaa muutosta.
 - Muutos edellyttää pitkän aikavälin ruoka- ja maatalouspoliittista siirtymää, jonka perspektiivi on ylivaalikautinen. Siirtymän aikajänne ulottuu jopa vuosisadan puoliväliin.
-

Kiitän Eduskunnan talousvaliokuntaa mahdollisuudesta tarjota lisätietoa ja näkemyksiä koskien huoltovarmuutta. Keskityn lausunnossani ruokasektoriin.

Suomalaisen ruokajärjestelmän huoltovarmuuden kysymykset voidaan alustavasti erotella kahteen näkökulmaan: huoltovarmuus yhtäältä *nopeissa ohimeneissä kriisitilanteissa* ja toisaalta *hitaisissa pitkäaikaisissa kriiseissä*. Näiden luomat vaikeudet ja haasteet sekä edellyttämät toimenpiteet ovat hyvin erilaisia, ja hitaiden pitkäaikaisten kriisien näkökulma on jäänyt keskustelussa pahasti varjoon. Ymmärryksen lisääminen siitä on kriittisen tärkeää pahenevien ympäristöongelmien leimaamassa maailmassa.

Nopeissa ohimeneissä kriisitilanteissa ruokajärjestelmä kohtaa yksittäisen shokin tai shokkien nipun, ja vakavia ongelmia voidaan pyrkiä torjumaan väliaikaisilla toimenpiteillä. Konkreettisia esimerkkejä viime vuosilta tästä ovat koronapandemian vaikutus ulkomaisen kausityövoiman saantiin ja kansainväliseen logistiikkaan, tai Venäjän käynnistämän hyökkäyssodan vaikutus lannoitteiden saantiin ja kauppayhteyksiin. Spekulatiivisia esimerkkejä ovat Itämeren kauppayhteyksien sulkua konfliktissa tai koronapandemiaa vakavampi pandemia, joka sulkisi valtiorajoja tiukasti myös kaupankäynniltä.

Tällaisissa kriisitilanteissa perinteiset huoltovarmuuden keinot ovat ensisijaisia: kunnolliset varmuusvarastot (sekä ruoka että tuotantopanokset), vaihtoehtoiset kuljetusyhteydet ja uusien kauppakumppanien etsiminen, ja vakavammissa kriisitilanteissa esimerkiksi ruoan laatuvaatimusten muuttaminen tai säännöstely. Olennaista nopeissa kriisitilanteissa kuitenkin on, että tilanteen voidaan olettaa palaavan jonkinlaiseen “normaaliin”, joskin ehkä muuntuneessa muodossa (esim. idänkaupan loppuminen).

Tämä ei kuitenkaan päde hitaisiin pitkäaikaisiin kriiseihin, joille on leimallista alati muuttuvan “uuden normaalin” syntyminen.

Hitaisissa pitkäaikaisissa kriiseissä ruokajärjestelmän toimintaympäristö muuttuu asteittain perinjuurisesti ja peruuttamattomasti, mikä vaatii syvempää järjestelmän muutosta. Ilmastonmuutoksen moninaiset vaikutukset ja niiden nivoutuminen yhteen muiden pahenevien ympäristöongelmien kanssa (luontokato, vesikriisit) ovat paraatiesimerkki tästä. Nykyinen tiiviisti yhteen nivoutunut kansallisten ruokajärjestelmien globaali verkosto on huonosti valmistautunut tällaisiin kriiseihin. Lisääntyvä todennäköisyys samanaikaisille häiriöille ympäri maailman, myös maailman “vilja-aitoissa”, on tutkimuksessa laajasti tarkasteltu yhä todennäköisempi skenaario. Häiriöiden frekvenssin lisääntyessä globaalin verkoston yhteydet katkeilevat. Vielä vakavampi uhka on tuotannon edellytysten pysyvä heikkeneminen ympäri maailman.

Globaalin verkoston toimintaedellytysten heiketessä ei ole tarpeen pyrkiä täyteen omavaraisuuteen, sillä kansainvälinen kauppa ja avunanto myös tuovat sopeutumis- ja

mukautumiskykyä. Omavaraisuuden ja kytkeytyneisyyden välille on löydettävä uusi tasapaino, jossa *korkeampi omavaraisuusaste* on hyödyksi kaikille maille¹.

Vaikka suomalaisen ruokajärjestelmän omavaraisuusaste on päältä katsoen korkea, on nykyinen omavaraisuus pitkälti harhaa. Suomen ruoantuotanto on edelleen kohtalokkaasti riippuvaista tuotantopanosten tuonnista: käyttöenergian, rehun, lannoitteiden ja maatalouskemikaalien². Huoltovarmuuden tila nopeiden ohimenevien kriisien sattuessa on kohtuullisen hyvä, mutta hitaiden pitkäaikaisten kriisien äärellä Suomi on hyvin haavoittuvainen. Suomen pitkän aikavälin huoltovarmuus nojaa edellä kuvatun tiiviisti yhteennivoutuneen ruokajärjestelmien verkoston vakauteen: varautuminen tuotantopanosten saatavuuden heikkenemiseen ja kroonistuvaan hintaheilahteluun on heikkoa. Tämän ohella suomalainen ruoantuotanto kohtaa lisääntyviä haasteita esimerkiksi sään äärevyyden lisääntyessä ja olosuhteiden ennustettavuuden vaikeutuessa, mikä edellyttää tuotantotapojen pysyviä muutoksia (esimerkiksi maatalouden tuotantokirjon monipuolistamista ja ravinnekiertojen parantamista).

Lisähaasteen tähän siirtymään tuo, että ruokajärjestelmät tuottavat itse monia niitä negatiivisia ympäristövaikutuksia (ilmasto- ja ravinnepestöjä, uusiutumattomien raaka-aineiden kulutusta), jotka pahentavat hitaita pitkäaikaisia kriisejä. Kuten kaikilla muillakin yhteiskunnan sektoreilla, myös ruokajärjestelmässä on pyrittävä näiden vaikutusten systemaattiseen vähentämiseen.

Ruokajärjestelmässä Suomen erityispiirre tässä on eläintuotannon suuri osuus sekä sen merkittävä alueellinen eriytyminen muusta tuotannosta. Suuri osuus ja määrä johtaa merkittäviin negatiivisiin ympäristövaikutuksiin, jotka ovat eläintuotannossa merkittävästi muuta tuotantoa suurempia. Tutkimusnäyttö tästä on erittäin vahva. Lisäksi tuotannonalojen alueellinen eriytyminen tekee ravinnekiertojen sulkemisesta eli ulkoisten tuotantopanosten merkittävästä vähentämisestä hyvin vaikeaa.

Suomalaisen ruokajärjestelmän siirtymässä ei ole mielekästä pyrkiä eläintuotannon lopettamiseen, mutta sen osuutta suhteessa muuhun tuotantoon pitäisi merkittävästi kohtuullistaa, ja samalla tulisi pyrkiä tuotannonalojen uudelleen integroimiseen. Tämä vähentäisi yhtäältä tuotantopanosten tuonnin tarvetta (tuontirehu, rehukasvien kasvatukseen tarvittavat panokset) ja mahdollistaisi kestävämpien ravinnekiertojen luomisen.

Suomalainen peritty tilanne tekee tämän siirtymän vaikeaksi, eikä se voi tapahtua silmänräpäyksessä. Eläintuotantokeskeisyys ja tuotannonalojen eriytyminen tarkoittavat, että osaaminen, investoinnit ja laitteistot ovat paljolti keskittyneet eläintuotantoon. Tähän on myös tuotantomallia tietoisesti ohjattu yhteiskunnallisesti, ja alkutuottajat ovat toimineet sen mukaisesti. Reiluuden ja oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi, ja jotta muutosten äärellä omavaraisuusaste ei radikaalisti heikkene, siirtymää täytyy tehdä suunnitelmallisesti.

¹ BIOS-tutkimusta aiheesta: "The crises inherent in the success of the global food system", Ecology & Society, 28(4), 2023. Verkossa: <https://ecologyandsociety.org/vol28/iss4/art16/>

² Lisää: <https://bios.fi/ruokakriisi-ja-omavaraisuuden-illuusiot/>

Pidemmän aikavälin huoltovarmuuden turvaaminen edellyttää siten ylivaalikautista ruoka- ja maatalouspoliittista siirtymäpolitiikkaa, jotta korkea omavaraisuusaste voidaan säilyttää mutta niin, että sen edellytykset eivät ole kuvatulla tavalla haavoittuvaisia. Eläintuotannon osuuden pienentämisen ja muuhun tuotantoon integroimisen lisäksi tämä tarkoittaa esimerkiksi kotimaista tuotantopanosten tuotantoa. Ajankohtainen esimerkki tästä on keskustelu vihreästä vetytaloudesta: vedyn käyttötarkoituksista korvaamattomimmat ja mielekkäimmät, “vetyhierarkian” huipulle sijoittuvat, ovat nimenomaan lannoitteiden (mm. ammoniakkin) tuotannossa³.

Tuotannon muutoksen ohella tarvitaan elintapojen muutosta. Suhteellinen omavaraisuus ei parane, eikä huoltovarmuus ole hyvällä tolalla, mikäli tuotanto muuttuu elintapojen pysyessä ennallaan. Tästäkin syystä ruoka- ja maatalouspoliittisen siirtymäpolitiikan aikajänne on pitkä ja ulottuu jopa vuosisadan puoliväliin. Työ on kuitenkin saatava käyntiin jo nyt. Mikäli ruoka- ja maatalouspolitiikassa pitäydytään “vanhassa normaalissa” ja siirtymää viivytellään, olosuhteiden muutokseen törmätään äkillisenä shokkina, kun ruokajärjestelmän sopeutumis- ja mukautumiskyky loppuu.

Lopuksi on muistettava, että erottelu nopeiden ohimenevien ja hitaiden pitkäaikaisten kriisien välillä on vain suuntaa antava. Olemme siirtyneet *monikriisin* aikaan, jolle on leimallista nopeiden kriisien lisääntyvä frekvenssi hitaiden kriisien edetessä taustalla⁴. Koronapandemian, kansainvälisen logistiikkakriisin, samanaikaisten sään ääri-ilmiöiden ja Venäjän hyökkäyssodan synnyttämä “täydellinen myrsky”, joka lisäsi radikaalisti nälkää ja ruokaturvattomuutta maailmassa, on tästä ajankohtainen esimerkki.

Ruokajärjestelmän huoltovarmuuden turvaamisessa on siksi tehtävä rinta rinnan perinteisiä nopeisiin kriiseihin reagoivia toimia ja systeemistä muutosta hitaampiin kriiseihin valmistautumiseksi. Kuten sanottua, jälkimmäinen on jäänyt varjoon huoltovarmuuskeskustelussa. Nämä näkökulmat eivät ole toistensa vaihtoehtoja, vaan kumpaakin on kehitettävä suunnitelmallisesti. Ilman pidemmän aikavälin perspektiiviä lyhyen aikavälin huoltovarmuustoimilla varaudutaan palaamaan entiseen vakaaseen normaalitilaan, joka rapautuu. Reagoitaessa nopeisiin akuutteihin kriiseihin on pyrittävä suuntaamaan kohti tulevaa, ei taaksepäin.

Kunnioittavasti,

Ville Lähde, tutkija
BIOS-tutkimusyksikkö
ville.lahde@bios.fi
040-7776772

³ Vetyhierarkiasta katso: <https://bios.fi/mita-on-vetytalous/>

⁴ Lisää: <https://bios.fi/mita-on-monikriisi/>

BIOS on itsenäinen monitieteinen tutkimusyksikkö, joka tutkii ympäristö- ja resurssitekijöiden vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan – talouteen, politiikkaan, kulttuuriin – ja kehittää päättäjien ennakointikykyä. BIOS pyrkii tutkimustyöllään tukemaan ekologisen jälleenrakennuksen edellytyksiä Suomessa ja maailmassa.